

З пелюсток яблуневого цвіту: дати, люди, факти

Світ навколо нас безмежний. Його прояви прості і в той же час складні до незбагнення. Ми прагнемо до його пізнання, але інколи забуваємо про свій маленький дивний світ, в якому щодня зустрічаємо ранок і проводжаємо день із заходом сонця. Інколи ми живемо тільки сьогоденними клопатами, не бачимо один одного за проблемами, які самі створюємо, і не замислюємося над тим, що все в цьому світі плинне. І вже через деякий час все стає минулим, не згадується або взагалі забувається. І тільки деякі моменти життя з плином літ ми бажаємо згадати, відтворити і повернути. Це дуже важко, інколи – неможливо.

Але спробувати завжди можна.

У межиріччі двох польських річок Случі та Горині потопає весною в білому цвіті садів село з милозвучною назвою – Яблунне. Протягом століть воно відіграло важливу роль в історії нашого краю, було пов'язане з іменами відомих людей. Але звідки взялося серед лісів і топких боліт у села таке ніжне ім'я?

Щодо походження назви села Яблунне є декілька версій. Я. О. Пура в своїй праці «Походження назв населених пунктів Ровенщини» пов'язує назву села з «місцем, де росли яблуні». Білим цвітом навесні яблуні зачаровували подорожніх, влітку рятували від спеки, а восени годували всіх смачними плодами. Їх було так багато, що цю місцевість назвали яблуневим краєм, а село, яке потім тут з'явилося – Яблунним. Від мешканців села ми не раз чули думку, що його назва походить від прізвища пана Яблонського, який заснував тут свій маєток і оселився на невеликому хуторі. За його добре ставлення до селян село назвали його ім'ям. Але достовірних даних про панів Яблонських ми не маємо, хоча знаємо, що певний час його володарями у XVII ст. були пани Яблонівські.

В документах назва нашого населеного пункту має таку інтерпретацію: в грамотах польсько-литовської доби читаємо А(б)лон(ь)ны(м), Аблоньне, Яблонна, Ябл(н)ноу, Яйло(н)но, Я(б)ло(н)но, Яблонна, «имє(н)я (Я)блон(но)». В польських архівних матеріалах як Jabłonne, «имѣние Яблонного», «въ Яблоном». В архівних матеріалах Російської імперії «село Яблонное», «имѣнія Яблонного», Яблон-

місті Луцьку від 16 червня 1490 індикта 9 у присутності свідків Петра Яновича, воеводи троцького і князя Семена Юрьевича, старости Луцького, маршалка Волинської землі. Отже, Дохновичи були першими відомими власниками Яблунного. Оригінал цього документа зберігся в архіві пана Рибчинського в Печаловці. Петро Янович – це Петро Янович Білий – воевода троцький, який багато зробив для радзивиллівської Олики. Семен Юрьевич, князь Гольшанський (Holszanski), син Юрія Семеновича Гольшанського, який у 1440 році сприяв сходженню Казимира на Литовський престол, відомий тим, що приймав участь у розгромі татарів 1491 р. Прізвища свої вони на документах не вказували, тому що в ті часи це було не обов'язковим. Родовід Дохновичей або Духновичів (чітко прочитати на старих документах було важко), які на той час були патронами Яблунного, встановити важко за плином літ.

Чоловік Хведьки Василь Хребтович був, як свідчать документи, намісником Володимирським з 1495 по 1501 рр. і відзначився у битвах з військом кримського хана Менглі – Грея, яке в той час спустошувало волинські землі. Коли прий-

році Радзивілли платили за село від 38 дим. 1576 роком знову з'являється назва «село Яблонное» в «Описи актовий книги Киевского центрального архива» щодо земельної власності. Всі землі і майно, які були заставлені, в решті-решт перейшли Альбрехту (Альберту) Радзивілли, підканцлеру литовському. Для Яблунного розпочався новий етап розвитку.

У Теодоровича існує інша версія про те, що шляхом довгої судової тяганини канцлер Великого князівства Литовського Альбрехт Радзивілл отримав велику частку Степанської волості, яка була давнім володінням князів Яблонівських, а потім стала його маєтком.

На початку XVII ст. між Альбрехтом Радзивіллом і Адамом Олександром Ольгердовичем – Сангушком виникають спори за майно. Справа розглядається Люблінським міським судом і рішення затверджується 15 травнем 1620 року. Згідно з угодою між Адамом Сангушком і Альбрехтом Станіславом Радзивіллом, Яблунне перейшло в повну власність останнього. Це все записано на пергаменті і зберігалося у Рибчинських. В ньому ми бачимо також претензії роду Сангушків щодо походження. Давність князівського роду в даному випадку доводилася ім'ям «Ольгердович» і, відповідно, родовою належністю до засновників Литовської держави. Факт того, що він був онуком того Олександра, який перший віддав Яблунне в заставу Радзивіллам, і правнуком Андрія, який отримав це село в спадщину від матері, підтверджував родовід Сангушків.

Князь Альбрехт взяв ці доводи для вирішення спірних питань в скарзі від 29 травня 1619 року на свого сусіда князя Януша Острозького, старости білоцерківського, воеводи волинського, каштеляна

ку, шукаючи розради у справах і вибравшись, зокрема, до свого села Голубного.

Помираючи, побожний Альбрехт заповідає 20 000 злотих, село Яблунне і містечко Казимирів своїй другій дружині Христині Любомірській. Крім того, він висловив свою волю, щоб той, хто отримає Яблунне після її смерті, виплатив певну суму грошей тому, на кого вона вкаже. 120 000 злотих він заповідає олицьким нащадкам, по 4 000 злотих на посаг бідним дівчатам шляхетського стану та міщанам, які це заслужили. Цей документ зберігався в копії, а сам Акт був оголошений Коттлубаєм у «Галереї Несвіцькій».

Після Альбрехта Яблунне залишається у володінні Радзивіллів. У 1660 році Михал Казимир Радзивілл, власник Яблунного, пише листа Станіславу Даніловичу, підскарбому великого королівства Польського, червогородському старості, власнику Губківського ключа про те, що коли він їздив навчатися в інші краї, захопив село Білку пан Микола Семашко, каштелян брацлавський і посадив там Войцеха Кендзерського. Крім того, він прокопав рів по річці Білка, що протікала землями Яблонного, і привласнив землі собі.

Біля 1810 року князь Домінік Ієронім Радзивілл ординат Олицький і Несвіцький продав всі свої маєтності за мільйон злотих. Маєток Яблонне він продав генералу Кастанові Курдвановському. А оцінили майно «імѣнія Яблонного», як свідчать дані всепольського економічного реєстру, у 37 473 злотих. До складу його входили містечко Казимирів, Яблонне, Яблонка, Данчимост, Яриновка, Кам'янка, Печаловка і Голубне, які займали площу в 1400 валок землі. Вони межували на півночі з Березнівщиною, на сході з Моквином та Сінним, з півдня були Подлуженські та Космачівські землі, а на

не. У радянські часи назва села Яблунне, Яблонно, Яблонно (над струмком) згадується в «Ономастичних і діалектних матеріалах Ровенського державного педагогічного інституту ім. Д. З. Мануїльського», зібраних у 1960-1988 роках, а також у 1973 році в «Історії міст і сіл УРСР Ровенська область» як Яблунне. На картах О. Яблоновського, І.Фальковського, Шуберта Ф. Ф. і Тучкова П. А. ми зустрічаємо назву села Яблонное.

Село Яблунное з давніх часів було «іменієм» - центром великих земельних угідь. Воно було старше за інші населені пункти, мало зручне географічне розташування і даремно власники села обрали його центром маєтності. Слід зазначити, що село існувало і землі були заселені дуже давно. Знахідки кам'яних знарядь праці в урочищах Дражня, Зарічка, Грядка свідчать про те, що люди селилися тут ще в добу неоліту. Кам'яні рубила, сокири, серпи, наконечники списів свідчать, що давнє населення займалося збиральництвом, полюванням, землеробством, скотарством та рибальством. Мешканцями села були знайдені рештки керамічного посуду з крапчковим та лінійним малюнком, вік якого без дослідження визначити неможливо.

Перша згадка про село, навіть документ, належить до середини XV ст. Рівненський краєзнавець Я. О. Пура згадку про село Яблунне відносить до 1445 року. А вже цього року Пашко Дахнович, староста володимирський, з 1452 р. радник князя Волині і Поділля Льва Свидригайла, купив в Дмитра м. Березне та інші маєтки. Можливо серед них було і Яблунне. Ця дата стоїть і в грамоті великого князя Свидригайла, який за вірну службу дав Петрашку Ланевичу Мильському село Сенно «и мы ...даемъ и дали есмо въ Луцкомъ повѣтъ Сенно село ... въ грани Хобовщин отъ Шупкова... а от Яблонна Лескова... и во всихъ его границахъ». Про це є записи у Луцькій книзі за 1445 рік та зберігалися в Архіві Юго-Западної Росії за 1867 р.

Інший документ свідчить, що Хведька Пашкова (Chwed'ka Paszkowa), дочка Дохновича, подарувала свій маєток Яблонне з усім майном своєму чоловікові Василю Хребтовичу. Про це зроблений запис в

шов його останній час, він заповів маєток Яблонное своїй заміжній дочці, котра була пошлюблена з Андрієм Михайловичем Сангушковичем. Цей факт на його прохання у Вільно 6 червня 1514 року індикта 2 підтвердив король Зігмунд (Сигизмунд I Старий). Давній запис на пергаменті в кінці XIX ст. зберігався в Печаловському архіві.

У родинному архіві Сангушків Яблунне згадується 1514 роком як «імєние Яблонного», яке належало Любартовичам - Сангушкам. Князь Андрій походив з роду Каширських Сангушків. Його батько Михайло був першим засновником цієї генеалогічної лінії. Син Андрія та онук Михайла Олександр Сангушкович - Каширський був маршалком господарським. Про це також є документ, підписаний Левом Свидригайлом. Нащадки не змогли належним чином вести господарство, тому маєток Яблонное занепадає. За нього точилися чвари і в акті Луцької міської книги від 25 лютого 1562 року міститься скарга князя Януша Олександра Порицького, де вказувалося, що його шурина князя Олександра Сангушко - Каширський відняв в нього маєток Яблонное. Цей документ зберігався в Описі актів книг Київського центрального архіву.

Рятуючись від боргів, Олександр позичив у Миколая Радзивілла «Чорного» (Radziwill) - маршала, канцлера Великого князівства Литовського, віленського воєводи, 6000 коп грошей і монети литовські - по 10 монет в гроші, а в заставу дав «маєток своєї матері село Яблонное», яке знаходилося на Волині «недалеко від замку Степанського і маєтків пана Петра Кірдея Мильського, маршалка господарського, князя Петра Острожецького (Ostrożeckoho) Бережицею і пана Михайла Козинського урядника луцького каштеляна, Боронним». Дійсна застава дозволяла Радзивілла влаштувати в Яблунному маєток за своїми уподобаннями. Інформація про цю подію міститься в документі, датованому 25 квітня 1562 року, який затвердив король Сигизмунд II Август особливим привілеєм в тому ж році 15 травня у Вільно. Даний документ складено дуже детально і має великий обсяг відповідно до існуючих в той час правових норм і правил. У 1570

Краківського з сусідньої Степаньщини. В скарзі йшла мова про повернення частини Яблоннських земель по річці Зульня. Крім того, Радзивілл закликав останнього як «рівного, цього неспокійного князя» до порядку. З 1603 року Януш Острозький був власником Степані і останнім чоловічим представником цього славного роду. Він помирає у 1620 році і, можливо, цей факт сприяв тому, що шальки терезів правосуддя схилилися у бік Радзивіллів.

Посилиючи свій контроль над повернутими територіями, які тяжіли до Яблунного, у 1629 році князь заснував і заселив новими поселенцями містечко Казимирів, де був закладений католицький костел, села Яблонка, Райшовка, Кам'янка. Відомості про це за згодою сторін були занесені до Луцької підкоморної книги 20 жовтня 1631 року. Прийняті заходи призвели до відповідних результатів: з майна яблоннського маєтку збільшилась кількість доходів на рік в кілька разів.

Як згадує у своїх мемуарах Альбрехт Радзивілл, Яблунне із своїми чарівними краєвидами стає улюбленим місцем відпочинку. У листопаді 1633 р. Альбрехт Станіслав «перебував в Яблонному, присвятивши час ловам і читанню». Можна зробити припущення, що в Яблунному була одна з перших бібліотек в нашому краї. А вже весь час возити з собою книжки в той час було накладно. Через рік у середині листопада 1634 року олицький ординат заїхав до «Яблонного й кілька днів провів, байдикуючи, на полюванні». Однак загалом того місяця він так і не передихнув: «Здобувши домашній затишок, заледве ним скористався: опосіли мене всілякі домашні турботи, як це завжди буває». Далі у своїх споминах він відзначає: «Решту днів того місяця (йдеться про лютий 1635 року) я провів на (мисливських) забавах в Олиці та Яблонному». Що саме тут можна було вполювати, князь не згадував. Безхмарним був і кінець наступного року (як занотував Радзивілл у листопаді 1636 р.), він «спокійно провів цей місяць удома», в Олиці та Яблонному. 1637 року, після смерті своєї першої дружини Регіни, змучений «щоденним спогляданням лежачої у труні дружини» та після нищівної пожежі в Олиці, він знову приїздить до маєт-

ності - Степаньщина. Князь Доменік вступає до війська Наполеона Бонапарта та гине в бою у 1813 році.

Наступним власником Яблунного стає Й. В. Каєтан Курдвановський - генерал білого війська Польського, кавалер ордена св. Володимира Великого, кавалер I класу, власник ключа Печаловського, колатор костюлу Казимирського. Це був той самий Курдвановський, який в останні роки існування Речі Посполитої розігнав сеймики в Луцьку і залишив по собі недобру славу. При ньому маєток з Яблунного перейшов до Печаловки. Але в рік набуття права власності 23 березня 1811 року на 63 році життя генерал помирає. Він був похований у Казимирському костюлі. Спадщину отримали його дружина Антоніна з роду Пашковських і онук Адам Жіллоков. Тяганина при набутті спадкових прав, борги в Петербурзькому банку і нерегулярні сплати процентів призвели до того, що в 1834 році майно було виставлено на публічні торги. Власником став Микола Рибчинський, який заплатив 25 дукатів за душу. Пані генеральша Курдвановська дожила в скруті до глибокої старості і померла у 1839 році. Її онуку Жіллокові від великої маєтності залишилось тільки Голубне.

В другій половині XIX ст. власником Яблунного, Кам'янки, Казимирки та Яринівки стає син Миколи Іван Рибчинський. Син Ігнатій отримав Печаловку і Данчимоост. Як господар він дуже нагадував батька: в усьому порядний і зразковий. Своєю працею він довів, що і на наших бідних землях можна господарювати із зиском. Але про старшого брата такого сказати не можна. Іван Рибчинський продав маєток Яблунне надворному раднику Прокопію Христофоровичу Дідковському, нащадки якого володіли місцевими землями до 1939 року. Крім того, відомо, що за переписом 1911 року поміщик Григорій Тамов мав в Яблонному 3898 десятин землі і фільварок.

Осмыслиючи дати, події, факти, думається: минуле і сьогоднішнє - це все пелюстки яблуневого цвіту майбутнього. І як ми його збережемо - таким і буде врожай.

Рита БОКАТЮК,
вчителька-пенсіонерка.